

LA COL·LECTIVITAT AGRÍCOLA DE CASTELLS 1936-39

Teresa Ballester Artigues

En aquest treball de la Col·lectivitat Agrícola de Castells de Castells sols pretenem fer un estudi minuciós del funcionament intern d'una col·lectivitat. Ens hem basat en el llibre d'Actes de les Assemblees que celebrava la Col·lectivitat, en el llibre d'inventaris i en la seva correspondència; també hem utilitzat les Actes de les Assemblees del Sindicat C.N.T. -A. I. T. d'aquest poble per ser el que va constituir la Col·lectivitat i estar íntimament relacionat amb tot el desenvolupament de la mateixa. Per suposat que ens faria falta molt més material per a respondre totalment als interrogants que encara ens queden sobre aquesta Col·lectivitat; hem intentat aclarir alguns dels dubtes que ens restaven després d'haver treballat amb les fonts mencionades, mitjançant la història oral, malgrat la dificultat d'aconseguir que els homens que visqueren els fets els recordaren i parlaren d'ells després de tants anys d'obligar-los a oblidar, com si l'haver format part de la CNT, incautar les terres dels que es consideraven facciosos i formar amb ells una col·lectivitat als anys 1936-39, haguera segut un fet menyspreable que no volien recordar ni que la memòria col·lectiva en la qual viuen el recordara; així ens hem atrevit en aquestes planes a plasmar alguns d'aquells esdeveniments, que després de mig segle formen part de la nostra història. Des d'ací el nostre agraïment a Vicent Tomàs Verdú que ens ha facilitat i corroborat algunes d'aquestes informacions.

Malgrat ser un treball molt localitzat en el poble de Castells, és una aportació al coneixement

de la Guerra Civil d'aquest poble i de la nostra Comarca, per les relacions generalment d'intercanvi de productes d'aquesta Col·lectivitat amb altres pobles de la Marina Alta que també tenien col·lectivitat de CNT com els de Dénia, Ondara i El Verger entre altres.

Potser una de les peculiaritats de la Col·lectivitat de Castells fou l'haver-se constituït immediatament després de començada la Guerra Civil i per un Sindicat que no tenia cap tradició en aquest poble. Fou la CNT i seguint la política d'aquesta Sindical quant a la col·lectivització de les terres incautades, la que implantà la nova modalitat de conrear les terres en comú tots els llauradors; per aquest motiu se'ls coneixia als que formaven part de la col·lectivitat sota l'apel·latiu "els del muntó". Els que formaven part del "muntó" tingueren algunes actuacions en aquesta xicoteta comunitat rural, que no foren admeses ni ben vistes per la resta dels conciutadans, és difícil fer una afirmació d'aquest tipus i més generalitzar sense tenir en compte els diferents factors que els mogueren a actuar en certes ocasions que qualificaríem de "revolucionàries", puix que foren uns moments de guerra on es varen trastocar tots els valors tant de tipus econòmic, com socials i polítics, i no podem en un treball d'investigació d'aquest tipus amidar les actuacions a nivell individual; cal tenir sempre en compte el conjunt d'aquesta col·lectivitat. Per aquest motiu, contarem i analitzarem els fets segons creiem varen ocórrer i farem una valoració global que potser no estiga totalment d'acord en la memòria que resta dels fets.

Cal afegir que com ens dona constància Aurora Bosch¹ en l'estudi més complet que a nivell de País Valencià existeix sobre aquest tema, a la Comarca de la Marina Alta es varen constituir Col·lectivitats de la CNT² en els següents pobles: Benigembla, Benimeli, Benissa, Calp, Castells, Dénia, Gata, Xaló, Xàbia, Murla, Ondara, Pedreguer, Pego, Teulada, Vall de Laguar i El Verger. Com veiem fou en la meitat dels pobles de la Comarca on la CNT implanta les seues col·lectivitats, per tant queda dintre de la tònica general el fet que en Castells existira una Col·lectivitat agrícola malgrat no tenir tradició el sindicat de la CNT, igual va ocórrer en altres sis pobles de la Marina Alta³.

Segons Terence M. Smyth⁴, només existien Sindicats de la CNT amb anterioritat a la Guerra en Benissa, Dénia, El Verger i Xàbia, segurament des d'aquests centres i front la necessitat d'organitzar-se, es constituïrien els altres Sindicats locals que apareixen en el Quadre I. Cal tenir en compte que Dénia en maig de 1936, abans de començar la Guerra, tenia 825 afiliats a la CNT⁵ i en novembre de 1936, quan ja havia esclatat la Guerra, era un nucli fort de la CNT amb 5.389 afiliats⁶, i que ajudaria a la tasca de formació dels nous sindicats locals.

Constitució de la CNT-AIT a Castells⁷

Aquest Sindicat es va constituir el 20 de setembre de 1936, quan ja s'havia aprovat el seu Reglament en Govern Civil. Les gestions es degueren iniciar una vegada esclatada la Guerra Civil, abans d'aquesta la debilitat de la CNT en les àrees rurals era manifesta⁸, i en un poble xicotet com Castells⁹, es feia difícil que es donara el pas elemental per a fundar un sindicat; només quan la CNT valenciana va constituir la seva organització camperola en setembre de 1936 per a organitzar-se i coordinar-se¹⁰ és quan es va estendre a pobles xicotets com el que estem estudiant.

No és d'estranyar aquest fet, puix que la Marina Alta tampoc destaca pel seu moviment obrer organitzat abans de la Guerra Civil, si bé es poden fer algunes excepcions, com Dénia on de fet ja existia la CNT¹¹.

La motivació que va portar a la creació d'aquest sindicat de la CNT a Castells, podem afirmar que fou el problema de les terres aban-

donades i concretament la creació d'una col·lectivitat de camperols, un mes després de la constitució del Sindicat, el 20 d'octubre ja es proposa en el si del Sindicat, la col·lectivització de les terres.

Com havia ocorregut en la major part dels nuclis rurals, les terres abandonades pels declarats facciosos es varen quedar sense treballar i per aquest motiu el problema de "què es feia" amb ells era urgent, adoptant-se en cada municipi unes postures diferents totes encaminades al conreu d'aquestes terres incautades.

De tota manera segons constava en Govern Civil els fins que perseguia aquest sindicat, eren agrupar tots els treballadors. Per suposat que l'única secció d'aquest Sindicat que va funcionar a Castells fou la de Camperols, per les peculiaritats agrícoles del poble.

Les relacions amb la federació Comarcal de Dénia foren constants com ja veuen al llarg del treball, dirigint-se en la seva correspondència indistintament al Sindicat de Castells o la Col·lectivitat.

La primera Junta Directiva de la CNT estava formada per les següents persones: President - Juan Tomàs Baldó-, Vicepresident - Pascual Verdú Verdú-, Secretari - Alejandro Mas Estalrich-, Vicesecretari - José Cantó Box-, Tresorer - Agustí Verdú Tomàs-, Comptador - Miguel Tomàs Vaque-, Vocals - José Mas Perez, José Verdú Moragues, Angel Tomàs Martí, Salvador Verdú Moragues, Vicente Verdú Tomàs, Francisco Verdú i Francisco Carreres Ripoll-.

Com molts d'aquests s'hagueren d'incorporar a files, el 30 de maig de 1937, es reuneixen en Junta General Extraordinària i nomenen altres persones per a ocupar els càrrecs que varen durar fins el 14 de gener de 1938 per idèntics motius. Molts d'aquests hòmens ocuparen també càrrecs en la Direcció de la Col·lectivitat i inclús en períodes simultanis.

Generalment estaven sempre d'acord amb totes les mesures preses per la Col·lectivitat, només trobem una discordància entre el Sindicat de la CNT i la Col·lectivitat el 12 de febrer de 1938 on el Secretari diu que s'havien fet comentaris pels companys del mateix sindicat de les operacions fetes, donant lectura de totes les que s'havien realitzat des de la fundació del Sindicat quant a despeses i ingressos. I en aquesta ma-

¹ Bosch, A. "Ugetistas y Liberales. G. Civil y Revolución en el País Valencià. 1936-39." Institució Alfons el Magnànim. València 1983.

² No explica de quin tipus són, podent ser algunes d'aquestes d'indústries o de serveis.

³ Veure quadre n.1, on Calp, Gata, Ondara, Pedreguer, Pego i Sella i Mira-rosa, tampoc no tenien Sindicat de la CNT abans de la Guerra Civil i el constituïrien segurament pels mateixos condicionants de Castells de formar una Col·lectivitat.

⁴ SMYTH, T. *La CNT al País Valencià 1936-37*. Editorial: Eliseu Climent. València 1977.

⁵ VEGA, E. "Anarquistas y Sindicalistas 1931-36". Edicions Alfons el Magnànim. València 1987.

⁶ Aquesta dada la dona MINTZ, F. en "Revolución y cambio social en la Provincia de Alicante", article publicat en "El anarquismo en Alicante (1868-1945)", per l'Institut d'Estudis Juan Gil-Albert de la Diputació Provincial d'Alacant, 1986.

⁷ Tota la documentació tant del Sindicat de la CNT com de la Col·lectivitat de Castells amb la que hem realitzat aquest treball, correspon al Lligall 19 del AHN de Salamanca en la Secció corresponent a la Guerra Civil i que ens ha segut cedida per l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert de la Diputació Provincial d'Alacant.

⁸ SMYTH, T. *Ob. Cit.* pàg. 70 i s.s.

⁹ En el Cens de 1.930 Castells tenia 1.186 habitants.

¹⁰ BOSCH, A. *Ob. Cit.* pàg. 96.

¹¹ Veure pàg. 399 de MORENO SAEZ F. "Las Luchas Sociales en la Provincia de Alicante (1890-1931)", Alacant 1988.

¹² Aquesta legislació està més especificada en l'article *La Política Agrària de Dènia durant la Guerra Civil*, de BALLESTER ARTIGUES, T. en la revista **AGUAITS** n.2. Editada per l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Dènia 1988.

¹³ BOSCH, A. *Ob. Cit.* Pàg. 225.

¹⁴ Ens estranya que en aquest poble sols existira sindicat de la CNT i no de l'UGT, puix que des de l'1-3-1932 s'havia creat el PSOE a Castells i generalment aquests militants portaven una duplicitat d'afiliació amb l'UGT, i tenint en compte que l'afiliació al PSOE de Castells fou molt elevada durant tota la República i que no es va interrompre al llarg de la Guerra Civil (Veure l'article *Implantació del PSOE a la Marina Alta durant la República i la Guerra Civil*, en revista de festes de Benissa, abril 1989), ens resulta difícil de creure l'afirmació que es fa en les actes de la CNT negant l'existència de l'UGT a l'any 1936. Si tenim constatada l'any 1932 l'existència a Castells d'una "Sociedad de Oficios Varios UGT", segons cita en la plana 388 FORNER S. en "Industrialización y movimiento obrero. Alicante 1923-1936". Editat per Institució Alfons el Magnànim de la Diputació de València, 1982.

teixa acta es menciona una discussió sobre la Cooperativa, dient que col·lectivitat i sindicat no s'havien posat d'acord després de varies discussions.

Incautació de les terres

Pel Decret d'Intervenció de les finques abandonades del 8, 17 i 19 d'agost de 1936 els Alcaldes com a Delegats de l'Institut de Reforma Agrària, podien intervenir les terres abandonades pels seus propietaris, que entregarien a les organitzacions obreres legalment constituïdes amb data anterior al 18 de juliol de 1936¹². A Castells les incautacions d'aquestes terres abandonades foren la base per a la creació del Sindicat de la CNT i inclús per a la Col·lectivitat, a l'igual que va ocórrer a nivell de P.V.¹³.

Com no existia en aquest poble cap Sindicat constituït abans del 18 de juliol¹⁴ ràpidament es mobilitzaren per a la legalització de la CNT i poder agafar aquestes terres. Les incautacions es varen realitzar el 15 de setembre de 1936, com veiem el mateix més que es creava el Sindicat de la CNT. En l'acta d'incautació diu: "reunidas las organizaciones obreras de trabaja-

dores de la tierra que forman parte del frente Popular", i només nomena el Sindicat d'Oficis Varies de la Confederació Nacional del Treball. D'aquest fet deduïm que inclús abans d'haver-se formalitzat la creació del Sindicat, les persones que anaven a compondre-lo, ja s'havien apoderat del govern local i eren els que tenien en les seves mans l'autoritat municipal.¹⁵

Però a Castells no s'incautaren sols les finques abandonades, també les que pertanyien als anomenats facciosos o cacics de dretes, regulant-se després més tard una situació que de fet ja s'havia aplicat, amb el decret de 7 d'Octubre de 1936 d'Expropiació i entrega als camperols de la terra dels facciosos. Tenim constància de les Actes d'Incautació però desconexem qui formava part de la Junta Qualificadora municipal o si estava constituïda, puix que eren aquestes les que legalment procedien a la incautació de les terres. Per aquest motiu, pensem que a Castells es va donar una situació totalment al marge de la legalitat i fou la iniciativa espontània de la Sindical CNT, la que va portar endavant el procés d'incautació de les terres conreades d'aquells que sempre havien sigut els majors propietaris i que els anomenaven "cacics i

desafectes al Règim". Aprofitant la fugida d'alguns, i demostrant la latent lluita de classes que sempre havia estat soterrada i que va relluir quan la conjuntura del procés revolucionari fou propícia, demostraren l'odi que sentien els llauradors pels propietaris als quals sempre havien servit¹⁶.

L'apel·latiu de DRETES referent als cacics ens podria portar a pensar que foren els motius polítics els que donaren peu a les incautacions, però en una societat rural com la de Castells pesava més la diferenciació social quant a propietat de la terra, que la diferenciació política, i així es va donar la incautació dels que tenien massa per a repartir-ho entre els que no posseïen, que foren els que formaren la col·lectivitat.

De tota manera aquesta diferenciació social no vol dir que es feren les incautacions sota la violència, al contrari, com molts dels propietaris havien fugit, la situació fou molt tranquil·la donant-se el traspàs de les terres de forma totalment pacífica.

A Castells, com a altres pobles, es varen viure situacions de violència fonamentalment al voltant de l'assaltament i crema d'imatges de l'església, que sabem es va produir¹⁷ segurament en els primers moments de l'esclatament de la Guerra quan encara els elements de la dreta no havien fugit. Però aquest fet i altres que portaren endavant els militants de la CNT, que tenien armes de foc els va fer prendre la decisió d'abandonar la localitat i les terres, per aquest motiu afirmem que quan es varen portar endavant les incautacions la situació ja era de calma social.

El 15 de setembre de 1936, en realitzar les incautacions, s'anomena un Consell d'Administració constituït per: President -José Verdú Moragues-, Secretari -Pascual Verdú Torres-, Tresorer -Agustín Verdú Torres-, Vocals -Bautista Verdú Tomàs, Pascual Verdú Verdú, Juan Tomàs Baldó-. El Consell es va encarregar que no s'interrompera l'explotació de les finques incautades. Els seus membres eren tots de la CNT i el Consell tenia personalitat jurídica per a portar endavant totes les qüestions derivades de la incautació i assumia la responsabilitat i custòdia de totes les existències i productes de la incautació.

Les finques que s'incautaren foren diferents

superfícies de terra repartides per les partides del terme municipal i que pertenyien als següents propietaris:

-Propietat de Salvador Carreres, 4 fanecades d'ametlers i un motor inservible en l'ALMELERAL, tenia un arrendatari.

-De Miguel Carreres Ripoll, 13 fanecades d'oliveres i 1 d'ametlers amb un rendiment calculat de 30 d'acàlitrès d'olives, a l'ALMELERAL I FREXINAL.

-De Rosario Verdú, 7 fanecades d'ametlers i oliveres a l'ALMELERAL, tenia un arrendatari.

-De Carmen Oliver, 5 fanecades d'horta, 25 de blat, 20 d'ametlers i oliveres amb un rendiment de 30 barcelles d'ametles i 12 barcelles d'olives, en AIALT, ALMELERAL, OLIVAR, SERRETES, PENYETA, ASPEL. LA, HORTES i fons de GOLEXAVEL. Tenia dos obrers.

El motiu de la incautació que consta en les actes fou el ser desafectes al Règim i facciosos, i a més per tenir terreny de sobra, o per haver fugit del poble els primers dies del moviment com és el cas de Miguel Carreres Ripoll, per abandonament cas de Carmen Oliver, també l'arrendatari d'algunes d'aquestes terres era desafecte al Règim i per aquest motiu les terres passen als treballadors del sindicat.

Des d'Alacant anaven revisant-se les incautacions, el 3 de juny de 1937, la Comissió d'Incautacions de Defensa Confederal que pertenyia a la CNT-AIT, demana al Sindicat de Castells que informara urgentment de les causes que motivaren el tenir que incautar les finques dels següents propietaris: Juan Antonio Carreres, Angel Carreres Carreres, Carmen Oliver Poquet, José Tomàs Vaquer i Heliodoro Estalrich Moll.

Volien saber el motiu de la incautació, puix que anaven a discutir-se el dia 6 a la Delegació d'Hisenda d'Alacant. Els motius que donen son prou semblants als exposats abans: Juan Antonio Carreres havia abandonat la seva finca del BARRANQUET, PERERES i ASPEL. LA. Angel Carreres Carreres¹⁸ que tenia el bancal de la MISA i ALMELERAL, era feixista i s'havia fugat a l'estranger. José Tomàs Vaquer tenia FREXINAL, VINYETA, MOLONDA, VINYA, CREUETA, PLA D'AIALT i HORTA, era desafecte al Règim i li trobaren documentació. Heliodoro Estalrich Moll tenia SERRELLA, FOIA, BANCAL, OLIVAR, BILLA, PETRACOS i HORTA aquest havia cedit les

¹⁶ Per no existir en l'Ajuntament de Castells documentació d'aquest període, no podem constatar aquests fets en altre tipus de documentació.

¹⁶ Aquestes precisions no són sols les que ens donen la documentació existent sinó també del resultat de parlar amb alguns dels que recorden o els contaren la situació existent a Castells, puix no podem comptabilitzar si els que fugiren eren els majors propietaris per manca de documentació i per tal hem recorregut a la història oral.

¹⁷ Desconeixem la data exacta puix que la documentació que posem són declaracions signades del final de la guerra i per les quals s'acusa els dirigents de la CNT d'aquest saqueig de l'església de Castells.

¹⁸ Tenim constància d'un individu anomenat Angel Carreres Carreres que fou Delegat de l'Agrupació Socialista de Castells al Congrés de constitució de la Federació Provincial Socialista d'Alacant en 1932 (veure documentació de la Fundació Pablo Iglesias de Madrid que es troba en l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert d'Alacant). Ens resulta un poc difícil de creure que siga el mateix personatge que ara qualifiquen com a feixista, aquest detall no ens ha pogut ser confirmat per la investigació oral, que si ens ha desmentit el que diu l'acta d'incautació: "es va fugar a l'estranger", simplement es va amagar en una caseta de camp fins que va acabar la guerra i essent aquest fet "vox populi" no va ser denunciat per cap concitadà.

seves propietats ¹⁹.

A aquesta relació s'afegeixen, quan s'envien els motius, els següents propietaris: Francisco Perez Vaquer, que tenia terra en PETRACOS, i se li havia incautat per ser cacic de Dretes i provocador de disturbis. Juan Antonio Vaquer Carreres, que tenia terra en AIALT amb els mateixos motius que l'anterior. José Carreres Ripoll, que tenien una finca en el FREXINAL i era desafecte al Règim i es va fugar en els primers dies del moviment. Maria Verdú, que tenia ALMELERAL mal adquirint i era propagadora en favor de les dretes. Concha Verdú Mas, que tenia AIALT i era desafecta. José Antonio Mesquida Carreres, que tenia OLIVAR i també era desafecte.

Calcular el total de superfície que fou incautada resulta una mica difícil; sols coneixem les fanecades de la primera relació i que suposen un total de 75.

D'aquestes noves relacions de propietaris ja s'havia mencionat a Carmen Oliver, dels altres no sabem la quantitat de fanecades que els varen incautar; per tant, a més de les 75 fanecades estarien també incautades les que pogueren pertànyer a aquests deu propietaris que acabem de nomenar.

Totes les incautacions es realitzaren el 15 de setembre i en aquest moment les úniques que s'havien regulat per Decret eren les finques abandonades, però com hem vist els motius foren més variats i s'inclouen el de ser facciosos, haver ajudat el moviment subversiu, ser de dretes, etc. Tot açò fou regulat posteriorment amb el decret del 7 d'octubre, pel que s'expropiaven les finques que pertenyien als que hagueren intervengut de manera directa o indirecta en el moviment insurreccional contra la República, i s'entregaven les terres d'aquests propietaris en usdefruit a les organitzacions camperoles locals, per a que les treballaren. Aquest decret no sols abastava els considerats facciosos, sinó també els seus familiars. Podent afirmar que a Castells l'aplicació d'aquest Decret ja s'havia anticipat per la Sindical CNT, a l'igual que havia ocorregut amb el Decret abans esmentat de finques abandonades.

Col.lectivització de les terres

Fou la Sindical CNT la que el 21 d'octubre

de 1936 proposa: "que com no existeix altra Sindical en aquest poble seria convenien col.lectivitzar les terres incautades i els dos forns a més de les finques ja col.lectivitzades". Des d'aquest moment comença a funcionar la Col.lectivitat, però només s'incruï en Govern Civil el 17 d'abril de 1937, la demora en la seva legalització en mig any no sabem exactament a quina causa es deu. De fet ja funcionava com a tal col.lectivitat organitzada amb els seus òrgans directius i amb uns punts fonamentals pel seu desenvolupament, que anaven adaptant-se a la vida diària que l'experiència els donava o que les circumstàncies comportaven.

La proposta de col.lectivitzar les terres fou aprovada per part dels socis de la CNT, per unanimitat essent de nou ratificada el 17 d'abril de 1937, en prendre el control de la col.lectivitat una nova Junta Directiva. El seu Secretari Pascual Verdú va posar en consideració de l'assemblea si estaven d'acord en els punts que havien sigut aprovats pel Sindicat de la CNT, en els quals s'havia acordat treballar les terres col.lectivament i de nou per unanimitat s'aprova.

La col.lectivitat va començar a funcionar el 21 d'octubre de 1936 immediatament després de la seva aprovació.

A la Comarca de la Marina Alta també l'any 1936 es constitueixen altres col.lectivitats agrícoles pertanyents a la CNT als pobles de Benimeli, El Verger i Xàbia entre altres²⁰.

Punts fonamentals de la col.lectivitat

En constituir-se la col.lectivitat de Castells es fa sobre la base de 12 punts fonamentals i que agruparem en els següents apartats:

Terres que formen part de la col.lectivitat

Es declarava col.lectivitzada tota la terra incautada més tota aquella que es creguera que els seus amos no la podien treballar. Aquest fou el primer punt i del qual derivaven tots els que passem a exposar a continuació.

Qui podia formar part de la col.lectivitat

A la col.lectivitat podrien entrar tots els que vulgueren voluntàriament i haurien d'aportar-hi tots els útils de treball, collites, etc. no podent quedar-se més que els útils particulars. En la

¹⁹ Es l'únic cas que coneixem d'un propietari que cedeix voluntàriament les seves terres, però el fet que constara en els llistats de les incautacions ens fa pensar en una cessió no totalment voluntària. Per la investigació oral saben que es va fugar a Benigembla (poble del costat de Castells), i després de la Guerra el van fer tornar "en andes", però mai va voler quedar-se a Castells, segurament no havia curat la ferida que li produï el tenir que donar les seves terres per a que no li passara res a ell.

²⁰ Bosch, A. cita aquests pobles en la plana 243 de l'obra citada, però l'autora no té documentada la Col.lectivitat de Castells en aquesta relació, si apareix en una relació general on es troben tot tipus de col.lectivitats en la plana 386

relació adjunta (quadre n.II) veiem tots els bens inventariats que formaven part de la col.lectivitat com eines de treball. Creiem que no eren molts pel nombre de col.lectivistes que sabem que hi havia; cap la possibilitat, però, que aquest inventari només corresponguera als bens d'ús comunitari i serien sols els útils que procedirien del que havia sigut incautat, i després cadascú tindria les seues pròpies eines de treball.

Formaven part de la col.lectivitat 87 caps de família, tots ells cobraven el jornal familiar; al llarg dels anys aquests anaren incrementant-se com ho demostra l'exemple del dia 12 de setembre de 1938, que en l'assemblea es va admetre com a col.lectivista a José Verdú Ruiz.

Vivenda dels col.lectivitzats

Tot el que entrara en la col.lectivitat, si tenia casa, s'hi quedava; si era llogat la col.lectivitat s'encarregava de pagar el lloguer; si no tenia casa la col.lectivitat tenia l'obligació de proporcionar-li'n una com també de pagar la llum i si hi havia altres despeses que fer dintre del local. D'aquest punt no en tenen constància en la memòria dels que visqueren aquells anys, però cal tenir en compte que a Castells la major part dels col.lectivitzats tindrien vivenda pròpia i per aquest motiu aquest punt en realitat no es deuria dur a la pràctica. Malgrat això, també s'especificava que si algun fill dels col.lectivitzats es casava, la Col.lectivitat li proporcionava casa, mobles i altres despeses que ocasionara.

Malalties

En cas de malta se'ls donava el jornal familiar i a més la col.lectivitat pagava totes les despeses de medicines i metge. Tenien un metge que assistia els col.lectivitzats en les seues malalties. El 12 de setembre de 1938 en morir-se el metge que els assistia, s'acordà fer un contracte d'igualtat amb el metge nou, que suposem seria el metge del poble, puix que es totalment impossible que en temps de guerra tingueren un metge sols per a ells; farien aquest contracte amb el mateix que assistia la resta del poble.

El jornal familiar

La col.lectivitat abonaria el jornal familiar de 3 pts. per matrimoni, 1,50 per cada fill major de 14 anys i 0,75 ptes. pels fills que tingueren entre 14 i 8 anys, i dels 8 anys fins els recent nascuts 0,50 ptes., i pels col.lectivitzats que estigueren

sols 2, 50 ptes.

Aquest jornal va sofrir, modificacions amb el temps i així el 16 de juliol de 1937, s'acordà que tot soci productor percebria un jornal familiar de 24 ptes. setmanals; si era casat s'afegien 6 ptes. per la seva dona, i si tenia fills, percebria del recent nascut fins els 10 anys 50 cèntims diaris o siga 3 ptes. setmanals, dels 10 anys als 18 percebria 1 ptas. o siga 6 ptes. setmanals i als 18 es consideraria com a soci productor, per tant rebria les 24 ptes. setmanals en cas de que foren barons, si eren dones cobrarien 6 ptes. setmanals i els dies que treballaren percebrien 1,50 diàries i en el mateix cas estan els barons de 10 a 18 anys i les dones dels socis. Els matrimonis de més edat cobrarien 2,50 ptes per l'home i una ptas. per la dona, tenint el deure al menys l'home de dedicar-se a les feines més lleugeres de la Col.lectivitat com són per exemple pelar ametlla, però sense que ningú no poguera obligar-los a res.

La pràctica, amb el temps, els va fer donar més possibilitats que es presentaven en l'experiència diària. De tota manera sempre quedaven casos excepcionals per resoldre, com per exemple el de Trinitari Moragues, essent la Col.lectivitat en Junta General la que acordava el que devia de percebre de jornal familiar, i en aquest cas s'acorda dos ptes. diàries per a ella i una ptas. per al seu pare, quedant ella obligada a treballar el que bonament poguera sense percebre mes jornal.

Com veiem cada col.lectivista treballava d'acord amb les seves forces i possibilitats tenint en compte la seva situació personal en tot moment, i la variació que aquesta podia portar a la modificació del jornal.

El dia 9 d'abril de 1938 de nou en assemblea general es va discutir el modificar el jornal familiar; s'argumentà que les subsistències s'havien posat a nivell molt alt, essent necessari l'augment del jornal familiar, quedant establert de la següent manera: tot soci productor baró major de 18 anys percebria un jornal de 6 ptes. dia en lloc de 4, o siga 36 ptes. setmanals, els de 15 als 18 anys 3,50 pts. o siga 21 ptas. setmanals, i els de 1 a 10 anys 50 cèntims o siga 3 ptes., i dels 10 als 15 anys una ptas. o siga 6 ptes. setmanals, i a les dones 1 ptas. i quan treballaren cobrarien 3,50, i si hi haguera algú dels 14 als 15 anys que treballara tots els dies cobraria 3 ptes.

Comparant aquests jornals amb els d'altres Col.lectivitats com la d'Oliva²¹, són més elevats els jornals d'aquesta que els de la Col.lectivitat de Castells. Ocorre al contrari si els comparem amb les d'Alfara, Bugarra i Lombai²², que són prou més baixets. Es fan difícils les comparacions, fonamentalment per la gran varietat de situacions respecte als fills i la seva edat, però Juli A. Moreno Badia cita com a terme mitjà d'un matrimoni sense fills o amb un sol fill el jornal de 9,60 ptes.; com veiem és molt menys que el que es cobrava en Castells.

Dirigents de la Col.lectivitat

La Col.lectivitat estaria regida per un Consell d'Administració que s'eligiria d'acord amb tots els col.lectivitzats. Estaria compost d'un Secretari general que portaria els comptes de la col.lectivitat, un Conseller d'abasts que s'encarregava que no faltara res en l'economat de la col.lectivitat, un Conseller de cultius que tindria la responsabilitat de que les terres estigueren ben treballades. Aquesta constitució s'havia aprovat el 21 d'octubre de 1936 en constituir-se la col.lectivitat, i aquest mateix dia dient: "com el Sindicat no pot regir directament la col.lectivitat

es proposa que siga regida per la Junta Tècnica d'Agricultura de la secció de camperols, i que els encarregats d'abastir l'economat siguen els de la comissió d'abasts nomenats en el propi sindicat".

Com veiem primer es fa menció d'un CONSELL D'ADMINISTRACIO i després de la JUNTA TECNICA D'AGRICULTURA, el que denota que en un primer moment no tenien clar quin havia de ser l'organisme que els regira. De tota manera açò és sols a efectes de denominacions puix que des del primer moment es nomenen unes persones que seran les que s'encarregaran d'aquesta tasca. Eren els primers que formen la Junta Tècnica d'Agricultura: Pedro Tomàs Moragues, Pascual Verdú Torres, Bautista Pérez Ruiz, Bautista Verdú Tomàs i Francisco Verdú Tomàs. Per la Comissió d'Abasts Pascual Verdú Torres i Alejandro Mas Estalrich.

El 17 d'abril de 1937, quan ja s'havia inscrit en Govern Civil, es nomena una JUNTA DIRECTIVA DE LA COL.LECTIVITAT DE CAMPEROLS composta per: president, secretari, tresorer, i vocals. El president en aquesta nova etapa fou José Cantó Box fins el 8 de juliol de 1937 que es

²¹ BOSCH, A. *Ob. cit.* pàg. 249.

²² Citades per MORENO BADIA, J.A. en "Les Col.lectivitzacions al País Valencià (1936-1939)". Primer Congrés d'Història del País Valencià, plana 760, Volum IV. Universitat de València 1974.

nomena una nova junta presidida per Antonio Pérez Cardenal. El 15 de setembre de 1937 quan passa a denominar-se COLLECTIVITAT COOPERATIVA CONFEDERAL DE TREBALLADORS CAMPEROLS, després d'haver sigut aprovats els seus estatuts, el 3 de setembre de 1937, pel Director General de Treball; es regida per un CONSELL D'ADMINISTRACIO, format per: president, vicepresident, secretari interventor, vicesecretari, depositari, Conseller agricultor, Conseller d'esportació, Conseller d'importació. Fou el seu president Bautista Verdú Tomàs, fins l'any 1938 que per motius d'incorporació a l'exèrcit es va constituir interinament un altre Consell d'Administració. El 11 de febrer de 1938 fou elegit un nou Consell sota la presidència d'Antonio Pérez Cardenal. Les absències foren contínues puix que el dia 12 de setembre de 1938, l'acta diu que a l'assemblea només va assistir part del Consell d'Administració per trobar-se l'altra part en l'exèrcit. I de nou, el 12 de setembre de 1938, es nomena un Consell del qual era president José Moltó Roma, que ja va restar fins la última sessió de la qual tenim constància el 17 de febrer de 1939.

Grups de treball

Els bracers estarien dividits en grups de cinc companys amb un responsable en cada grup que controlara el treball del grup. La major part de les col·lectivitats adoptaren aquest sistema podent anomenar al responsable "delegat". En la col·lectivitat de Castells tenim constància que per a treballar la terra hi havia un encarregat general amb el qual anaven tots els dies amb els animals allaurar; d'aquesta tasca es va encarregar José Verdú Moragues ²³.

Els cavalls tindrien un o dos responsables segons la quantitat de cavalls que haguera.

Comptes de la col·lectivitat

La Col·lectivitat presentaria els comptes de 15 en 15 dies i els faria públics per què es pogueren veure les entrades, les eixides i altres despeses.

D'aquest punt sols tenim constància de que en l'assemblea general de l'11 de febrer de 1938 es va donar compte de l'extracte semestral de la situació activa i passiva de la col·lectivitat Cooperativa, amb el següent resultat: Actiu

40.243,40 ptes. i Passiu 9.325,25 ptes.

No tenim cap notícia de problemes econòmics²⁴, només un incident en el qual es fa referència a diners protagonitzat en l'etapa en què els càrrecs eren ocupats per persones no elegides directament per al càrrec, degut a les contínues incorporacions a l'exèrcit. Fou el cas de Francisco Pocamante Martínez, que de vocal havia passat a ocupar la funció de depositari interí, tenint al seu càrrec la Caixa de la Col·lectivitat i les claus dels diferents departaments, casa i economat. La presidència va prendre l'acord el dia 12 de setembre de 1938, de normalitzar la situació requerint a Francisco Pocamante, per a que entregara les claus i tot el que estava en el seu poder; aquest es va molestar i va demanar la baixa en la col·lectivitat, signant un inventari i entregant 1.666,75 ptes. que tenia en la Caixa; en faltar-li diners, va quedar a deure 64,65 ptes. que es va negar a abonar, dient "que ell no tenia més diners en la caixa i no podia precisar si li faltava o li sobrava per no saber llegir, ni escriure, ni signar". Per aclarir aquest problema va anar un comptable enviat per la Federació Regional de Col·lectivitats de Llevant (Delegació d'Alacant), que els va ajudar a posar tots els assumptes de la col·lectivitat en complet ordre. No ens ha d'estranyar aquest fet, puix que segons cita Moreno Badia sols eren uns seixanta pobles els que portaven llibres de comptabilitat ²⁵.

Es va acordar fer un inventari dels útils i eines, i entregar-ne un a l'encarregat que portaria un registre d'entrades i d'eixides. En aquest descontrol, una vegada les claus dels magatzems en mans del President, aquest va procedir a l'apertura i neteja trobant-se un tonell amb uns 66 litres de vi, amb els quals no comptaven, havent-se queixat els companys "d'haver segat i trillat amb manca de vi i ara resultava que hi havia existències", es va acordar repartir el vi a raó de cinc pessetes el litre. També aparegueren fesols i algunes llavors d'alfals.

Dels comptes que posseïm dels dos inventaris fets en la col·lectivitat, podem deduir que els fons anaren disminuint prou al llarg de tot l'any 1938, arribant a tenir deutes prou elevats a tercers en desembre de 1938, amb el Comitè Comarcal de Dènia de 8.370,55 ptes. i amb la Col·lectivitat Cooperativa Confederal d'El Verger de 3.437,75 ptes., segurament per subministra-

²³ JOSÉ VERDÚ MORAGUES era militant de la CNT i va formar part com a vocal de la primera Junta Directiva en constituir-se aquest Sindicat a Castells. El posaren al front dels animals de treball com a encarregat, per ser un home molt feiner i complidor, i durant els anys de guerra va portar endavant aquesta dura tasca, que li portà la desgràcia d'anar a un camp de concentració en acabar la guerra.

²⁴ A. BOSCH afirma totalment el contrari en la pàg. 105 de l'*Ob. Cit.* dient que les col·lectivitats es desenvoluparen amb greus problemes econòmics.

²⁵ MORENO BADIA J.A., *Ob. cit.* plana 760. No podem estar d'acord amb el que diu aquest autor respecte a la destrucció dels llibres de comptabilitat al final de la guerra, puix que com veiem, els de Castells encara es conserven.

ment de productes que estaven per pagar.

La situació general entre els dos inventaris fou:

	Febrer 1938	Desembre 1938
Suma de l'actiu	40.243,40	21.223,40
Suma del passiu	9.325,25	12.432,75
Fons col.lectivitat	30.918,15	8.790,65

—Altre punt de la col.lectivitat, era que tots els que entraven a formar part de la col.lectivitat tant si tenien saldo a favor o en contra, la col.lectivitat es feia càrrec d'ells. Aquest punt de fer-se càrrec dels deutes contrets amb anterioritat a l'entrada en la col.lectivitat, també el trobem en la de Sollana.²⁶

Expulsions dels membres de la col.lectivitat

Si algun dels companys de la col.lectivitat, per incomprensió o intencionadament, fent cas omés dels seus deures amb la col.lectivitat, la perjudicava o tractava de perjudicar-la, es portaria el cas a la Junta General demanant per acord d'aquesta expulsar el company.

Tenim constància en l'acta del dia 9 d'abril de 1938, que a proposta de Venancio Reig s'acorda per unanimitat expulsar de la Col.lectivitat a Vicente Ribes, per ser un element perturbador en la col.lectivitat i negar-se a complir els acords presos per tots els socis i els articles del reglament

El treball era obligatori per a tots els majors de 16 anys, tant hòmens com dones; si alguns dels components alegara no poder treballar, es nomenaria una comissió que estudiara la veracitat del cas amb la finalitat que poguera percebre el subsidi o indemnització corresponent.

L'economat de la Col.lectivitat

En els punts fonamentals pels què es regia la col.lectivitat no es fa cap referència directa del funcionament de l'economat; només se'l menciona a l'hora de nomenar els càrrecs directius, com ja hem vist, n'hi havia una persona encarregada directament de portar l'economat.

Sabem pels inventaris que es varen fer que la part física de l'economat estava formada per:

- 1 mostrador de fusta
- 1 bàscula de 100 kg.

- 1 pes amb plataforma de fusta
- 2 pesos amb plats de coure de 6 kg.
- 1 pes de ma
- 2 jocs de peses de coure
- 4 peses de ferro de 5, 3, 1 i 1/2 kg.
- 2 " " " " 2 i 1/2 kg.
- 2 peses de llautó
- 2 tonells de 250 litres de cabuda
- 5 garrafes de 36 litres de cabuda
- 5 canters de llautó
- 3 cabassos usats
- 30 kg. de paper d'enrotllar

Els gèneres o articles que tenien a la venda variaven prou d'uns anys als altres; per l'inventari que posseïm de febrer de 1938 (veure Quadre n.III) veiem que la col.lectivitat estava ben abastida i els seus membres no passarien necessitats, ja que inclús tenien entre les existències articles que no eren de subsistència com vi i cafè.

Però, com ja hem dit, no es va mantenir aquesta situació al llarg de tota la guerra, en desembre de 1938 només estan inventariats els útils i moblatge que formem el propi economat; però de gèneres existents per a la venda, ja no queda cap existència. I en l'última reunió de la qual tenim constància que va celebrar la col.lectivitat, el 17 de febrer de 1939, es parla de racions d'aliments, acordant-se que "tota persona que poguera treballar i no ho fera se li llevaria mitja ració de menjar"; açò denota que l'escassetat era manifesta en els moments finals de la guerra.

Sistemes de Mercat

Els articles que tenia l'economat provenien de l'intercanvi amb els productes que ells produïen o de la compra mitjançant la Comarcal de la CNT de Dénia o d'Alacant. D'aquesta última ciutat tenim menys exemples entre la corresponència, el que ens fa suposar que el més normal era que feren els seus intercanvis amb Dénia. De tota manera tenim constància el 30-1-37 que la CNT d'Alacant demana que els diguen les quantitats i classe d'articles que tenien per a intercanviar, i quins productes són els que interessaria als de Castells acceptar com a pagament; des d'Alacant sabien que els de Castells podien

²⁶ MORENO BADIA J.A., *Ob. cit.*, plana 756

oferir ametles, pernills i carbó i tot els interessa-va; el carbó l'obtenien de les muntanyes pròximes cremant les oliveres centenàries per aconseguir aquest combustible bàsic.

Com ja hem dit, els intercanvis més continus eren amb la comarcal de la CNT de Dénia, que enviava les factures dels generes servits a preu de majorista, per a que pogueren controlar les vendes i evitar les especulacions. Els indiquen, des de Dénia, que els preus de majoristes per als de Castells eren els mateixos que pels detallistes de Dénia i posaven molt d'afany en regular els preus, limitant els guanys a l'estrictament necessari; segons recalaven, feien aquest esforç per ajudar-los, però també afegien que esperaven que els correspongueren en aquest procedir, actuant de la mateixa forma quan es tractara de mercaderies que els de Castells hagueren de proveir el mercat de Dénia, i que els agradaria que donaren tota classe de facilitats per a totes aquelles mercaderies que d'ordinària venien proveïnt Dénia des de Castells, limitant els preus a l'estrictament necessari per a evitar especulacions. A més demanaven que tota mercaderia que eixira cap a Dénia que la proveïren d'una factura-guia amb la mateixa finalitat d'evitar les especulacions.

La Col.lectivitat de Castells, pels comptes que posseïm, era deutora del Comité Comarcal de la CNT de Dénia; el 18 de maig de 1937 reclamen els de Dénia diners, la Comarcal diu que necessitava reunir fons per una important compra de mercaderies que tenien a la vista, i esperaven que des de Castells feren un esforç i passaren per la comarcal a liquidar el saldo de 3.053,15 ptes. a favor de la Comarcal de Dénia.

També tenien relacions amb altres municipis com en el poble d'Ondara; la col.lectivitat d'aquest poble li devia diners a la col.lectivitat de Castells, imaginem que per la compra d'aliments. Aquesta relació també es produïa a vegades amb el sindicat CNT-AIT d'Ondara, i així el 4-11-36, diuen que necessiten dos o tres porcs per a la persona que tenien controlada per a fer embotits i abastir el poble, insisteixen que era assumpte de comitè a comitè, per tal volien saber el preu que tenien i si els convenia anirien a per ells, i si els de Castells volien alguna cosa que avisaren per a poder portar-la en el mateix cotxe. Castells sempre ha criat porcs, i no varen faltar en temps de guerra, d'ahi l'interès

de la CNT d'Ondara.

També l'Alcalde de Guadalest escriu el 2-8-37 a la Col.lectivitat de Castells, preguntant si disposaven d'oli per a ells, i si es convindria fer intercanvi amb creïlles de Guadalest i inclús especificacions que una vegada concretat l'intercanvi entre ells podrien, en anar amb el camió per a agafar les creïlles, portar l'oli.

De tota aquesta correspondència podem fer algunes consideracions:

–Que es dirigeixen indistintament al Sindicat CNT i a la Col.lectivitat; com ja hem especificat abans, estaven íntimament relacionats i eren les mateixes persones.

–Mai no es dirigeixen al Consell Municipal de Castells, com haguera pogut ser el cas del Consell Municipal de Guadalest i que signa el seu Alcalde anant dirigida la carta a la Col.lectivitat de Castells.

–Tot açò ens fa pensar que la Col.lectivitat tenia un pes molt fort dintre del poble i era la que juntament amb el sindicat CNT controlava la situació econòmica.

Tots aquests intercanvis devien estar controlats per la FEDERACIO PROVINCIAL DE CAMPEROLS D'ALACANT CNT-AIT, puix que la Col.lectivitat Cooperativa de Camperols de Castells depenia d'aquesta Federació, que també estava enquadrada en la Federació Regional de Camperols de Llevant. Els acords que es prengueren en els Congressos de València havien de ser acatats per la col.lectivitat de Castells. El 6-12-37 comuniquen que qualsevol sollicitud de compra, transport o venda que no fora ordenada per la Federació Regional de Llevant, Delegació d'Alacant, no es devia efectuar en virtut dels últims acords presos en el Congrès de València. Al mateix temps des d'Alacant era controlada la col.lectivitat de Castells no sols en l'aspecte formal, sinó també amb els productes agrícoles que els sobraven, les quantitats, qualitat, pes i preu. I a més, els advertien que totes les mercaderies produïdes per la col.lectivitat passaven a pertànyer a la Federació.

Com veiem si tots els intercanvis anteriors es produïen era perquè no es respectaven aquestes normes, i la pràctica de la compravenda i l'intercanvi es practicava a Castells igual que en totes les demés col.lectivitats del país Valencià com afirma Moreno Badia ²⁷.

²⁷ MORENO BADIA, J.A., *Ob. cit.* plana 761.

Producció Agrícola de la Col.lectivitat

Es difícil calcular quina era la seva producció ja que no poseïm dades totals ni coneixem quina era la quantitat de terra dedicada a cultius pertanyents a la col.lectivitat.

Tenim un inventari dels cultius fet en febrer de 1938 que ens pot servir de guia, sobre un total de 518 fanecades de les quals sols n'hi havia 7 dedicades a conreus de regadiu i la resta eren de secà. Així tenim, dintre del regadiu: 2 fanecades de pomeres, 2 d'alfals, 1 d'all, 2 de forratges. I de secà: 149 fanecades d'ametlla, 138 d'oliveres, 104 de blat, 36 de ceps, 21 de civada, 17 d'avena, 14 de dentilles, 11 de pomeres, 8 de tramussos, 4 de faves, 2 de garrofers, 2 de figueres, 2 d'alfals, 2 de forratges, 1 de pèsols.

Observem una gran varietat de cultius per a l'autoconsum, malgrat ser la seva major producció d'ametlies, oliveres i blat.

La producció total suposem que variaria al llarg dels anys i en la pròpia col.lectivitat hi havia existències d'alguns d'aquest cultius que serien els que aprofitarien per anar fent els intercanvis amb els aliments dels quals mancaven o per a pagar els adobs i altres productes agrícoles necessaris com sements. Dels dos inventaris que poseïm, tant en febrer com en desembre de 1938, tenien com a existències d'adobs els següents: 1500 kg. de superfosfat a 17,50 ptes., 100 kg. d'adob químic a 24 ptes., 100 kg. de sofre a 1 ptas., 40 kg. de sulfat de coure a 2 ptes.

Altres existències que posseïen eren: 6.000 kg. de llenya a 0,15 ptes., 3.840 kg. de palla a

0,22 ptes., 900 kg. d'ametla a 1,80 ptes., 300 kg. de garrofes a 0,41 ptes., 1.200 kg. debrisa a 0,05 ptes.

Per a adquirir els adobs s'havien d'enviar a través de la Comarcal de la CNT unes relacions nominals amb les peticions dels adobs necessaris; després aquests passaven a disposició de la col·lectivitat pagant-ho ells mateixos directament a la casa subministradora, com la Casa Noguera de València. Si algun soci de la CNT que tinguera terres a nivell individual en gastava, el pagava a la Col·lectivitat, podent-ho fer amb algun producte com ametles si no tenia

altre mitjà de pagar. Però la major part de l'adob que adquirien el gastava la pròpia col·lectivitat amb les seves terres, el que ens fa suposar que serien molt pocs els socis de la sindical CNT que no formaren part de la col·lectivitat.

Dels productes que es guardaven com a llavor o que adquirien per a aquesta finalitat, existeix una disminució prou brusca al llarg del període del qual posseïm dades, o siga entre febrer i desembre de 1938, essent a més manifest els augments dels preus d'aquests productes, com podem veure en el següent quadre:

	Febrer 1938	Desembre 1938
Creïlles	780 Kg.a 1,55 ptes.	100 kg.a 2,71 ptes.
Dacsa	90 kg.a 0,65 ptes.	6 kg.a 2,75 ptes.
Cigrons	40 kg.a 2,25 ptes.	10 kg.a 2,50 ptes.
Fesols	25 Kg.a 1,50 ptes.	3 kg.a 2,50 ptes.
Evolts	15 kg.a 0,65 ptes.	12 kg.a 2,50 ptes.
Dentilles	12 Kg.a 1,23 ptes.	30 kg.a 2,50 ptes.
Avena	6 kg.a 0,62 ptes.	6 kg.a 2,50 ptes.
Faves	5 kg.a 0,74 ptes.	6 kg.a 2,50 ptes.
Blat	5 kg.a 0,74 ptes.	800 kg.a 1,25 ptes.

Aquesta disminució també es manifesta en la ramaderia i tot tipus d'animals de càrrega; en febrer de 1938 tenien 3 muls de càrrega, 1 burra, 4 galls, 17 gallines, 1 porc de cria. En desembre de 1938 sols queda 1 mul de càrrega i 3 porcs.

Analfabetisme

No tenim cap constància del nivell cultural dels membres de la col·lectivitat. Es clar que els que sabien llegir i escriure eren els que formaven part dels diferents organismes dirigents. El problema sorgeix amb les incorporacions a l'exèrcit quedant-se amb un dèficit humà que no té el nivell cultural suficient per a portar endavant els llibres de comptes i els llibres d'actes. Ja hem posat un exemple d'un soci que al·lega el fet de no saber llegir, ni escriure quan se li demana que rendesca comptes.

Altra manifestació per saber el nivell d'escriptura que tenien els membres de la col·lectivitat són les Actes, que a partir de final de 1938 i tot l'any 1939, són molt poc significatives i molt

pobres de contingut, no relatant-se pràcticament res i fins i tot no s'entenen per la seva pèssima caligrafia.

Conclusions

Podriem afirmar, malgrat ser una mica presenciosa per la nostra part, que la Col·lectivitat Agrícola de Castells fou tot un model de treball en comú. En uns moments de desordre social degut a la Guerra Civil, que també va tenir que sofrir aquest xicotet poble tan allunyat del front de Guerra, enviant els seus propis fills a lluitar, Castells porta endavant tota una experiència revolucionària treballant les terres dels cacics centenaris i repartint conjuntament els seus beneficis entre tots els col·lectivitzats. El bon funcionament d'aquesta experiència nova es dedueix de tot el que hem exposat al llarg del treball i de la història oral que ens ha corroborat els fets, i la prova del bon enteniment entre els col·lectivitzats fou la duració al llarg de tota la

guerra Civil d'aquest sistema de conreu.

Altra característica notable que caldria ressaltar, és el mateix naixement de la Col.lectivitat, immediatament després de l'esclatament de la Guerra. Per la bibliografia que hem utilitzat sabem que aquesta rapidesa sols es va donar en pobles amb una forta tradició Sindical, i d'ací la seva importància en un poble com Castells on el Sindicat de la CNT no s'havia format, i que al mateix temps que es constitueix, s'incauten les terres abandonades, les dels cacics i feixistes, i se'ls entreguen a una Col.lectivitat recentment creada. Produint-se aquests fets tots alhora i per les mateixes persones.

Podem deduir que el poder local estaria dominat per la CNT i que fou aquesta Sindical la que organitzava tota la vida política, social i

econòmica d'aquest poble, però ens manca la documentació municipal o d'altre tipus per a constatar els fets. Deixem per tant el treball obert per a conèixer algun dia quina quantitat de terres es varen conrear pels agricultors a nivell individual, quin paper varen jugar altres organitzacions com el Sindicat de l'UGT o la Federació Campesina, i per tant veure quina fou realment la importància que va tenir la Col.lectivitat Agrícola de Castells en aquella petita societat rural.

I des d'ací un xicotet homenatge als protagonistes d'aquesta història, que una vegada acabada la guerra foren durament castigats per haver conreat durant tres anys unes terres que no eren d'ells; però aquest ja seria tema per a un altre treball.

QUADRE N.I

SITUACIO DEL SINDICAT DE LA CNT A LA COMARCA DE LA MARINA ALTA I LES COL.LECTIVITATS QUE VA CONSTITUIR DURANT LA G. CIVIL.

	Sindicat CNT		Col.lectivitats CNT	
	abans guerra	Constitució durant guerra	T. Smyth	A.. Bosch
Benissa	Si		Si	Si
Benigembla				Si
Benimeli				Si
Calp		Si	Si	Si
CASTELLS		Si	Si	Si
Dénia	Si		Si	Si
Gata		Si	Si	Si
El Verger	Si		Si	Si
Murla				Si
Ondara		Si	Si	Si
Pedreguer		Si	Si	Si
Pego		Si	Si	Si
Setla i Mira-rosa		Si	Si	
Teulada			Si	Si
V. de Laguar				Si
Xàbia	Si		Si	Si
Xaló				Si

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per les obres ja citades d'A. Bosch i T. Smyth.

QUADRE N.II**INVENTARI DELS APERS DE TREBALL QUE PERTENYIEN A LA COLLECTIVITAT CASTELLS**

2 forcats usats a 100 pts.
 3 relles per a llaurar a 30 pts.
 2 sàries per a carrega a 15 pts.
 1 "reata" de tir a 60 pts.
 4 colleres per a cavalleries a 20 pts.
 3 jocs de fusta per a cavalleries a 5 pts.
 14 aventadors per a trillar a 4 pts.
 2 collerons a 5 pts
 3 entabladors a 10 pts.
 2 parells d'aiguaders a 10 pts
 2 llits per a forcat a 10 pts.
 1 llit per a abocadora a 15 pts
 4 aparellades de llom a 100 pts
 3 corbelles per a segar a 2,90
 1 serra gran amb maneta a 40 pts
 2 serres menudes a 10 pts
 11 ganxos cavar a 15 pts
 14 pics en bon ús a 7 pts
 6 aixades grans a 8 pts
 8 aixades menudes a 7 pts
 2 aixadetes per a entrecavar a 1,50
 2 aixades noves a 10 pts
 6 aixades usades a 8 pts
 1 massa per a picar pedra a 15 pts
 1 barra de ferro 25 pts
 1 cable d'acer amb dos ganxos a 18 pts
 14 mt. cable d'acer a 8 pts
 50 cabassos menuts per a premsar olives a 3 pts.
 40 cabassos grans per a premsar olives a 3,50 pts
 14 màrfegues per a palla a 9 pts
 30 garres de canya a 1,50 pts
 20 cordes d'esparg a 1,50 pts
 40 cabassos nous a 2,50 pts.
 100 sacs buits usats a 2,50 pts.

QUADRE N. III**GENERES A LA VENDA EN L'ECONOMAT DE LA COLLECTIVITAT**

500 litres de vi a 0,50 pts. el litre
 1440 kg. d'oli a 2,20 pts kg.
 700 kg. de blat a 0,55 pts kg.
 160 kg. de farina de blat a 0,75 pts kg
 150 kg. de segó a 0,50 pts kg
 100 kg. de dacsa a 0,65 pts kg
 5 kg. de fesols a 1,50 pts kg
 2 kg. de dentilles a 1,35 pts kg
 1 kg. de cigrons a 2,25 pts kg
 1 kg. de bacallà a 3,50 pts kg
 2 kg. de cafè en gra a 12 pts kg
 3 kg. de sabó a 1,80 pts kg
 12 kg de sal a 0,15
 384 kg cebes a 0,50
 6 kg pebre molt a 25 pts
 2,5 kg. clau molt a 25
 2,5 kg. clau molt a 25
 1 kg. de pebre roig
 900 carteretes de pebre en gra a 7,50
 600 " " molt a 7,50
 500 " Canyella molta a 7,50
 850 " Safrà en rama a 4
 350 " Safrà en pols a 3,50
 30 pots de llet esterilitzada a 1 pts pot
 16 pots de farina maltejada a 2,20
 12 parells d'espardenyes a 3,50 el parell
 15 " " a 3,45
 51 " " 3,40
 16 " " 3,20
 13 " " 3,15
 6 " " 3,60
 18 " " 3,65
 20 " " 3,50
 20 " " 2,20